

УДК 351.74(477)

В. В. Сокурєнко,

доктор юридичних наук, доцент,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8923-5639>

ПРИНЦИПИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто енциклопедичні та наукові погляди на зміст таких правових категорій, як «принципи», «правоохоронна діяльність», «Національна поліція». Зроблено висновки про виявлення науковцями достатньої уваги до досліджуваних термінів та відповідне їх висвітлення в рамках національного правового поля. Зосереджено увагу на необхідності розмежування принципів діяльності Національної поліції на дві групи: загальноправові та галузеві.

Ключові слова: принципи, Національна поліція, правоохоронна діяльність, загальноправові принципи, галузеві принципи.

Постановка проблеми. Зі здобуттям Україною незалежності, прийняттям її Основного Закону – Конституції людина, її права і свободи стали об'єктом правового захисту. Адже, на переконання ряду науковців, права і свободи людини і громадянина – це певні можливості особи, необхідні для її існування та розвитку, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними й рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, с. 29]. Зазначений вище захист нині може здійснюватися двома основними суб'єктами: державою – в особі правоохоронних та правозахисних органів і представниками (адвокатами) громадян або ж нерідко й самими громадянами. Однак, як видається, ключову роль у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина все ж такі відіграють правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України.

Стан дослідження. Правоохоронна діяльність Національної поліції на сьогодні вже стала об'єктом наукового дослідження серед великої кількості науковців. Адже результати діяльності якісно нового правоохоронного органу потребують свого опрацювання й аналізу, щоб і в подальшому зміцнювати законність у державі шляхом забезпечення та захисту найвищої соціальної цінності – людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки [2].

Діяльність Національної поліції в рамках правоохоронної сфери як предмет наукового дослідження прямо чи опосередковано розглядали такі вчені, як О. М. Бандурка, В. Т. Білоус, М. М. Бурбика, С. М. Гусаров, О. М. Литвинов, А. Т. Комзюк, В. М. Косюта, В. І. Малюга,

М. І. Мичко, О. М. Музичук, В. О. Невядовський, М. О. Потебенько, М. В. Руденко, О. Ю. Салманова та інші. Разом із тим для розкриття питання стосовно принципів діяльності Національної поліції важливим є уточнення й аналіз змісту ряду ключових понять, а саме «принципи», «правоохоронна діяльність», «Національна поліція». **Новизна** статті полягає в дослідженні змісту та подальшому аналізі зазначених вище термінів шляхом визначення стану їх висвітлення як на сторінках юридичної літератури з урахуванням поглядів учених-правників, так і в рамках сучасного правового поля. Результатом проведеного дослідження стане класифікація принципів діяльності Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Не потребує доведення той факт, що на сторінках юридичної літератури сформувалась усталена думка про те, що принципи являють собою основоположні начала, засади, які покладені в основу будь-якої діяльності, а отже, визначають поведінку суб'єктів правовідносин у тій чи іншій галузі їхньої діяльності. З урахуванням етимології досліджуваного терміна, він походить від латинського «*princĭpĭum*» – початок, основа, першоджерело [3, с. 110]. У свою чергу, тлумачний словник В. Т. Бусела розкриває термін «принцип» у такому розумінні:

– основне вихідне положення якої-небудь системи, учення, теорії, ідеологічного напрямку;

– основна особливість устрою, дії механізму;

– керівне положення, правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства [4, с. 1125].

Беручи до уваги наведене вище, цілком обґрунтованим видається висновок ряду правників, які підкреслюють, що під принципами слід розуміти основні засади, вихідні ідеї, положення, що відображають зміст права, його сутність і призначення в суспільстві, визначають спрямованість правового регулювання. Вони (принципи) поширюються на діяльність усіх суб'єктів права, служать основним орієнтиром усієї правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності державних органів [5, с. 96].

Підбиваючи підсумок проведеного вище дослідження змісту терміна «принципи», який знайшов своє відображення як на сторінках довідкової, так і юридичної літератури, слід констатувати, що в цілому принципи слід сприймати як основні, ключові та керівні засади, що покладені в основу діяльності суб'єктів, які вступають у ті чи інші правовідносини.

Що стосується терміна «правоохоронна діяльність», то на сторінках юридичної літератури існує досить багато досліджень у вказаному напрямі. Беручи до уваги обмежені рамки запропонованого дослідження, необхідності у детальному окресленні змісту зазначеного терміна не вбачаємо, однак акцентуємо увагу на останніх комплексних дослідженнях. Серед нещодавніх досліджень можемо відзначити

науковий пошук, проведений В. О. Невядовським, який, досліджуючи зміст терміна, взяв до уваги як етимологічне походження, так і погляди науковців різних галузей права. Результатом проведеного дослідження став висновок про те, що серед правників спостерігається однотайність у розумінні науковцями змісту терміна «правоохоронна діяльність», який загалом асоціюється із владною діяльністю уповноважених державних органів, що спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина з можливістю використання заходів впливу. Разом із тим чинне законодавство не дає визначення такого поняття, як «правоохоронна діяльність» [6, с. 226]. Отже, видається можливим дійти висновку про належну увагу і стан висвітлення питання змісту терміна «правоохоронна діяльність» та, на жаль, його відсутність у рамках правового поля.

Стосовно терміна «Національна поліція» законодавець дає чітку відповідь у положеннях ст. 1 закону України «Про Національну поліцію» [7]. Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Укладачі науково-практичного коментарю дещо розширили досліджуваний термін і зазначили, що «на відміну від міліції поліція – це професійний, висококваліфікований, збройний орган правового порядку, призначений для захисту прав та безпеки громадян і їхнього майна» [8, с. 12]. Отже, слід констатувати належний рівень висвітлення змісту досліджуваного терміна як у межах законодавства, так і серед науковців.

Правоохоронна діяльність Національної поліції, як і діяльність інших державних органів України, здійснюється з урахуванням та на основі низки принципів. Закон України «Про Національну поліцію» у ст. 6–12 визначає ключові принципи діяльності поліції, серед яких:

- принцип верховенства права;
- принцип дотримання прав і свобод людини;
- принцип законності;
- принцип відкритості та прозорості;
- принцип політичної нейтральності;
- принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства;
- принцип безперервності.

У межах нашого дослідження за мету не ставилося розкриття змісту зазначених вище принципів, оскільки досить змістовно це вже зроблено законодавцем. **Метою** статті є класифікація принципів діяльності Національної поліції. Щоби досягти поставленої мети, пропонуємо поділити останні на дві групи:

- загальноправові принципи (верховенства права, дотримання прав і свобод людини, принцип законності);
- галузеві (спеціальні) принципи (відкритість і прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність).

Зосередимо увагу на галузевих (спеціальних) принципах діяльності Національної поліції. Щодо принципу «відкритість і прозорість», то положення ст. 9 закону України «Про Національну поліцію» вимагають від підрозділів Національної поліції здійснювати свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, визначених Конституцією і законами України. Укладачі науково-практичного коментарю уточнюють цей принцип та відзначають, що «прозорість – це функціональна характеристика органів Національної поліції, що визначається мірою обізнаності громадян стосовно сутнісних проявів матеріальної і процесуальної сторони її діяльності, а також зрозумілості широкій громадськості її обумовленості, змісту і сенсу; проявляється в тому, що окремі громадяни та/або групи людей, на які поширюються або яких так чи інакше стосуються рішення або дії Національної поліції, мають бути якнайповніше обізнані з ними і тим, в який спосіб вони будуть здійснені. Відкритість визначається мірою безпосередньої участі громадян у діяльності Національної поліції. Вона проявляється у забезпеченні активного й реального впливу громадян на зміст публічно-управлінської діяльності через висунення вимог перед поліцією щодо ухвалення певних рішень, здійснення дій або утримання від них» [1, с. 37].

Принцип «політична нейтральність» у межах ст. 10 закону України «Про Національну поліцію» встановлює обов'язок Національної поліції забезпечувати захист прав і свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності та у своїй діяльності бути незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій і громадських об'єднань. Зазначена стаття в рамках уже згаданого науково-практичного коментарю знайшла таке відображення: «Усі дії працівників поліції мають бути вмотивовані тільки законом, а не диктуватися політичними партіями чи громадськими об'єднаннями. ... Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом. Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може надавати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або в інший спосіб втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення», для забезпечення дотримання працівниками поліції під час виконання своїх обов'язків принципу політичної нейтральності п. 3 ч. 3 ст. 6 закону України «Про політичні партії в Україні» забороняє поліцейському бути членом політичної партії [9, с. 42].

Положення ст. 11 закону України «Про Національну поліцію» визначають, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці і взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Більш того, рівень довіри населення до поліції є

основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. Деталізація зазначених положень знайшла своє відображення й у підзаконних нормативно-правових актах. Так, необхідність дотримання поліцією принципу взаємодії та співпраці з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями викладено також у відомчих нормативних актах МВС. Положення про патрульну службу МВС, затверджене наказом МВС України від 02.07.2015 № 796 [10], закріплює, що працівники патрульної поліції повинні діяти у співпраці та взаємодії з населенням і громадськими організаціями з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірчих відносин між поліцією та населенням. Також міститься положення про те, що діяльність патрульної поліції здійснюється на засадах партнерства з фізичними та юридичними особами та організаціями з метою вирішення проблем і підвищення довіри до органів МВС [9, с. 44].

Завершальним принципом, який є предметом здійсненого дослідження, є «принцип безперервності». Стаття 12 закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися за допомогою до поліції або поліцейського. Принцип безперервності, на думку укладачів науково-практичного коментарю, «виражається у забезпеченні невинного здійснення поліцейських дій з охорони громадського порядку, прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії злочинності. Дотримуючись принципу безперервності, поліція перебуває в постійній готовності для реагування на злочинні прояви, надзвичайні ситуації та інші події» [9, с. 45].

Висновки. Резюмуючи наведене вище в частині реалізації галузевих принципів діяльності Національної поліції, слід відзначити й те, що ключовою передумовою ефективною реалізації згаданих принципів є належне правове, матеріально-технічне забезпечення діяльності структурних підрозділів Національної поліції, а також загальнодержавна просвітницька діяльність серед населення щодо порядку та особливостей діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції. Втілення у життя зазначених пунктів стане запорукою реального застосування поліцейськими у своїй практичній діяльності ряду основоположних начал – принципів.

Список бібліографічних посилань: 1. Михайлова Ю. О. Коментар статей 7–9 // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент./МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 29–41. 2. Конституція України: від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. 3. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: Укр. енцикл., 2003. 736 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. 5. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2010. 264 с. 6. Невадовський В. О. Теоретико-правові аспекти сутності координації правоохоронної діяльності // Форум права. 2016. № 4. С. 224–228. URL: <http://www.univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=128&fid=123> (дата звернення: 22.12.2016). 7. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. 8. Бугайчук К. Л. Коментар статті 1, пунктів 8–10 розділу XI // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент./МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 11–16, 374–389. 9. Гончаренко І. Б. Коментар статей 10–12 // Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент./МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 41–46. 10. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: наказ МВС України від 02.07.2015 № 796. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1767.

Надійшла до редколегії 23.12.2016



Сокурєнка В. В. Принципы правоохранительной деятельности Национальной полиции Украины

Рассмотрены энциклопедические и научные взгляды на содержание таких правовых категорий, как «принципы», «правоохранительная деятельность», «Национальная полиция». Сделаны выводы о выявлении учёными достаточного внимания к изучаемым терминам и соответствующем их освещении в рамках национального правового поля. Сосредоточено внимание на необходимости разграничения принципов деятельности Национальной полиции Украины на две группы: общеправовые и отраслевые.

Ключевые слова: принципы, Национальная полиция, правоохранительная деятельность, общеправовые принципы, отраслевые принципы.

Sokurenko V. V. The principles of the law enforcement activities of the National Police of Ukraine

On the basis of etymology, scientific points of view of scholars and legal area provisions the author of the article has researched key terms in the frames of the article, in particular “principles”, “law enforcement activities”, “National Police”. The author has suggested to understand the principles as basic, core and guiding principles underlying the activities of the subjects entering into certain relationships. The author has concluded about the appropriate level of attention and the status of highlighting the issue concerning the content of the term of “law enforcement activity”, however the author has also indicated its absence within the legal field. Regarding the term of “National Police”, the author has determined the appropriate level of highlighting its content both in terms of legislation and among the scholars.

Among the provisions of the Law of Ukraine "On the National Police" the author has singled out general and legal principles (rule of law, keeping human rights and freedoms, the principle of legality) and branch (special) principles (openness and transparency, political neutrality, interaction with the population based on partnership, continuity). The content of branch (special) principles, which are characterized by their practical orientation, has been outlined.

In regard to the implementation of branch principles of the activities of the National Police the author has noted that a key prerequisite for the effective implementation of these principles may be the following: first, a proper legal and, secondly, proper logistical support of structural units of the National Police; thirdly, All-Ukrainian educational activities among the population concerning the procedure and specifics of law enforcement agencies' activities, particularly the National Police. The implementation of the obtained findings will make it possible to improve the practical implementation level of the principles of the law enforcement activities of the National Police.

Keywords: principles, National Police, law enforcement activities, general and legal principles, branch principles.



УДК 343.148

М. Г. Щербаковський,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8413-9311>*

ЕТАПИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Розглянуто етапи розвитку інституту судової експертизи з моменту її першої згадки у 16 ст. до наших днів. Виділено п'ять етапів становлення інституту судової експертизи. Підставою періодизації обрано правову регламентацію залучення експерта, виникнення спеціалізованих експертних установ і формування наукових основ теорії судових експертиз.

Ключові слова: судова експертиза, етапи розвитку, експертна установа, періодизація.

Постановка проблеми. Будь-яке суспільне явище можна дослідити й зрозуміти тільки з урахуванням умов та особливостей його виникнення й розвитку, тобто у зв'язку з його історією. Тільки так з'являється можливість визначити обставини, в яких таке явище виникло, яким було в минулому, які еволюційні етапи історичного розвитку пройшло, чим воно є сьогодні та як буде розвиватись у майбутньому. Дослідження історії виникнення та становлення процесуального інституту судових експертиз необхідні для формування цієї наукової галузі, визначення її природи, сутності, теоретичного значення й спрямованості у практичну судово-експертну діяльність.